

Snellman-juhlavuoden satoa

Heli Rantala

Ilkka Niiniluoto & Risto Vilkkonen (toim.): J. V. Snellman – filosofi ja valtio-oppinut. Suomen filosofinen Yhdistys ry., 2006. 263 s.

Joitakin vuosia sitten Snellman ei lukeutunut tieteilisten artikkeleiden tai seminaariesitysten ykkösaiheisiin, vaikka mittava *Samlade arbeten* -sarja onkin ollut saatavilla. Vuonna 2006, Snellmanin syntymän 200-vuotisjuhlaan tultaessa tilanne luonnollisesti muuttui. Merkkivuotta juhlistettiin monin tavoin – hanketta organisoivat valtioneuvoston kanslia ja sen suojelijana toimi Paavo Lipponen. Viime vuoden aikana kaikki kynnelle kykenevät ovat pyrkineet sanomaan oman sanotavansa Snellmanista. Puheenvuoroihin lukeutuu myös käsillä oleva julkaisu, joka pohjautuu Helsingissä alkuvuodesta 2006 pidettyyn samanimiseen seminaariin.

Julkaisun lähtökohta käy ilmi jo nimestä. Snellmanin tarkasteleminen filosofina ja valtio-oppineena tarjoaa varsin perinteisen lähestymistavan tämän monopoliviseen uraan ja tuotantoon. Juhlavuoden muissa julkaisuissa on tarjolla toisenlaisiakin näkökulmia, joista tässä mainittakoon Raimo Savolaisen massiivisen elämäkertatyön ohella Mikko Lahtisen raikasotteinen *Snellmanin Suomi* -teos. Savolaisen teoksessa filosofia saa pikemminkin välinearvon Snellmanin kansallisen mission toteutukseen nähden. Lahtinen puolestaan esittää Snellmanin praksiksen filosofina, joka halusi tietoisesti ottaa etäisyyttä liian umpioituneeseen akateemiseen filosofiaan. Seminaarijulkaisussa tähän kysymykseen Snellmanin ajattelijan laadusta ottaa kantaa ainoastaan Vesa Oittinen. Hänen mukaansa juuri filosofia oli Snellmanin kutsumus, lehtimiehen ja yhteiskun-

nallisen vaikuttajan toimien ollessa rooleja, joihin tämä tarttui velvollisuudentunnosta. Äkkiseltään näkemys kuulostaa täysin vastakkaiselta edellä viittaamiini tulkintoihin nähden. Itse asiassa Oittisen kanta ei lopulta ole kaukana näkemyksistä, joissa suomalaisen yhteiskunnan rakentamistyö nostetaan Snellmanin ykköstavoitteeksi. Oittinen nimittäin toteaa, että Snellmanin filosofisen ja poliittisen toiminnan tavoitteena oli modernin kansalaisyhteiskunnan, ja sen edellytysten, luominen Suomeen. Useimmat voinevat allekirjoittaa tämän toteamuksen.

Filosofian päälinjoja

Seminaarijulkaisu muodostaa tarpeellisen lisän juhluvuoden julkaisujen joukkoon. Osa kirjoittajista on työskennellyt Snellmanin tekstien parissa pitkään, mutta joukossa on myös muita kuin varsinaisia Snellman-tutkijoita. Julkaisun avausartikkelissa ”Snellman ja Hegel” Vesa Oittinen käsittelee ytimekkäästi niitä teemoja, joissa näkee Snellmanin kulkeneen ainakin jossain määrin toiseen suuntaan kuin teoreettinen tukipilarinsa Hegel. Kirjoituksessaan Oittinen käsittelee lyhyesti Snellmanin *Idee der Persönlichkeit* -teosta ja sen suhdetta Hegelin systeemiin. Oittinen nostaa esille myös Snellmanin sivistysajatuksen, jossa on mahdollista nähdä hegeliläisyyden ohella myös varhaisemman, uushumanistisesti virittyneen suomalaistradition kaikuja.

Ilkka Niiniluodon kirjoitus on luonteeltaan yleinen ja siinä kerrataan Snellmanin akateemisen uran päävaiheet sekä hänen professorkautensa luentoaiheet. Myös Martti T. Kuikan kirjoituksessa ”J. V. Snellman ja koulukasvatus” liikutaan melko yleisellä tasolla. Kuikka peilaa Snellmanin koulutuspoliittisia näkemyksiä yleisempään koululaitoksen historiaan, eikä itse asiassa viittaa kovin paljon suoraan Snellmaniin.

Juha Manninen tarkastelee kirjoituksessaan Snellmanin ajattelun kehittymistä ja tälle keskeisiä teemoja viitaten laajasti Snellmanin erityyppisiin ja eriaikaisiin kirjoituksiin. Artikkelin varsinkin pitkä ja sitä on laajennettu huomattavasti alkuperäiseen esitelämään nähden. Kirjoitus on kuin syvällinen pikakurssi Snellmanin ajatteluun. Käsitellyksi tulee myös Snellmanin Hegel-reseptio. Manninen osoittaa monipuolisen pätevyytensä, josta huokuu vuosikymmenten mittainen työsarka Snellmanin tekstien parissa. Aivan kirjoituksensa alussa Manninen esittää aiheellisen varoituksen Snellmanin puolihuolimattomasta, liian valikoivasta lukemisesta.

Snellmanin tapa välttää yksiselitteisiä ja staattisia käsitelmäärittelyjä vie nimittäin nopeaa voittoa havittelevan lukijan helposti yksipuolisiin tulkintoihin. Yksittäisiin teksteihin kiinnittymisen sijaan Manninen esittääkin ehdotuksensa ”tasku-Snellmanista”, johon hän on sisällyttänyt joukon eriaikaisia, erilaisiin tilanneyhteyksiin sidoksissa olevia kirjoituksia.

Snellman ja sukupuolittunut maailma

Marja Jalava nostaa omassa kirjoituksessaan esiin vähän käsitellyn teeman, ”Snellman ja sukupuoli”. Terävällä esitystyylillään Jalava osoittaa, miten Snellman tukeutui ajattelussaan sukupuolten väliseen polariteetti-ihanteeseen, miehen ja naisen luontaista eroa korostavaan näkemykseen. Siinä missä miehisyys kuuluu muun muassa rohkeus, loogisuus ja aktiivisuus, määrittä nais-sukupuolta Snellmanin mukaan hellämielisyys, kainous ja hoivaamisen tarve. Tämän sukupuolten lähtökohtaista eroa korostavan näkemyksen seurauksena Snellman näki yhteiskunnallisen toiminnan alueen kuuluvan itsestään selvästi miehille, kun taas naiset olivat luotuja hoivaamaan tulevia urhoja hellissä äidinhelmoissaan. Jalavan mukaan sukupuolten välinen kuilu oli Snellmanille ylittämätön: naisesta ei koskaan voisi (eikä myöskään pitäisi) tulla samanlaista yhteiskunnallista toimijaa kuin miehestä.

Vaikka julkaisussa kirjoituksia ei olekaan asetettu peräkkäin, voi Tuija Pulkkinen artikkelia lukea eräänlaisena toisena näkökulmana Jalavan esiin nostamaan sukupuolisuuden teemaan. Pulkkinen pohtii kirjoituksessaan sitä, missä määrin Snellmania voidaan pitää poliittisena ajattelijana. ”Poliittisesti ajattelemisella” Pulkkinen tarkoittaa lähestymistapaa, joka huomioi tai sallii ilmiöiden kontingenssin. Tämä tarkoittaa sen tunnustamista, että asiat voisivat olla myös toisin. Kysymys on Snellmanin kohdalla mielenkiintoinen, sillä Snellmanin ajattelua on useimmin tulkittu voimakkaan totaalisuuden ja vaihtoehdottomuuden eetoksen kautta.

Pulkkinen tulkitsee Snellmania hieman toisin ja nostaa ratkaisevaan asemaan Snellmanin siveellisyyden käsitteen. Valtiollinen toiminta oli Snellmanin mukaan siveellisyyden aluetta ja siveellisyys puolestaan merkitsi Snellmanille tavon (ts. kulttuurin normien) mukaista toimintaa. Aivan keskeinen Snellmanin valtioteorian piirre on kuitenkin se, että siveellisen ihmisen toimintaa ohjaa aktiivinen suhtautuminen vallitseviin tapoihin. Tavot eivät ole muuttumattomia to-

tuuksia, vaan aika- ja kulttuurisidonnaisia. Tässä mielessä kontingenssin ajatus on läsnä Snellmanin yhteiskuntafilosofiassa.

Kirjoituksensa lopussa Pulkkinen viittaa lyhyesti Snellmanin sukupuolikäsityksiin ja vihjaa siihen mahdollisuuteen, etteivät seksuaalisuuden ja sukupuolen kategoriat ehkä sittenkään olleet Snellmanille alue, joka edusti pysyvyyttä ja välttämättömyyttä. Tässä Pulkkinen implisiittisesti viittaa Marja Jalavan omalla tahollaan esittämään jyrkempään kantaan, mutta jättää kysymyksen ilmaan – toivottavasti jonkun tartuttavaksi. Niin mielenkiintoinen kuin Pulkkinen lähestymistapa onkin, jäin pohtimaan sitä tulkitseeko hän Snellmania hiukan liian postmodernisti – Pulkkinen tosin tunnustaa itsekkin oman tulkintansa poststrukturalistiset lähtökohdat.

Kansallisuusajattelua ja ulkopoliittikkaa

Pauli Kettunen tuo kirjoituksessaan esille mielenkiintoisen näkökulman Snellmanin kansallisuusajatteluun tarkastellessaan sen piirteitä laajempaa nationalistisen puhettavan rakentumisesta vasten. 1800-luvun jälkipuoliskon fennomaanitoimijat tukeutuivat mielellään Snellmanin kansallisuuskäsityksiin omissa kirjoituksissaan mutta Kettunen osoittaa, miten myöhempi fennomania antoi Snellmanin käyttämille käsitteille uudenlaisia merkityksiä. Niinpä esimerkiksi kansan käsitteen politisoituessa ”kansaan” yhdistyi Snellmanin kansakunnan käsitteen merkityksiä, vaikka vielä Snellmanilla kansan ja kansakunnan käsitteet erosivat toisistaan.

Niin ikään Snellmanin käsitteet ”kansalaisyhteiskunta” ja ”valtio” saivat 1860-luvulle tultaessa uudenlaisia sovelluksia, joissa hegeliläisperäinen jako kansalaisyhteiskuntaan ja sen korkeimpaan muotoon, siveelliseen valtioon, oli jo hämärtenyt. Näitäkin käsitteitä on käsitelty laajemmin muutaman vuoden takaisessa tärkeässä teoksessa *Käsitteet liikkeessä* (2003), johon myös Kettunen on antanut oman panoksensa. Lyhyehkössä artikkelissaan Kettunen onnistuu mainiosti osoittamaan sen, miten suomalaisen nationalismin historia perustuu käsitteellisellä(kin) tasolla jatkumoiden lisäksi myös erilaisiin liukumiin ja katkoksiin, jotka tutkijoiden on syytä tunnustaa.

Artikkelissaan ”Snellman ja ulkopoliittikka” Juha Sihvola kohdistaa tarkastelunsa siihen, miten Snellman on tulkittavissa kansainvälisen politiikan näkökulmasta. Sihvola käyttää esityksessään jaottelua kahteen ulkopoliittisiin suhteita koskevaan peruskantaan, poliittiseen realismiin

ja kosmopolitismiin. Poliittisen realismin lähtökohtana Sihvola mainitsee hobbeslaisen teorian valtioiden välisestä sotatilasta, jossa jokaisen on puolustettava omaa etuaan. Kosmopolitismien oppien mukaan ulkopoliittikassa voi sen sijaan olla tilanteita, jossa yleinen ihmiskunnan etu ylittää kansallisen edun.

Sihvola tulkitsee Snellmanin edustaneen etenkin *Läran om staten* -teoksessa (1842) poliittisen realismin suuntaisia, kansojen itsekkyyttä hobbeslaiseen tyyliin korostavia näkemyksiä. Sihvola esittää Snellmanin lieventäneen kantaansa 1860-luvun kirjoituksissaan, joissa on havaittavissa enemmän kosmopolitistisia, sivistyksen yleisinhimillisyyttä korostavia, piirteitä. Snellmanin teksteihin tutustuneena olen itse sillä kannalla, että Snellmanin yhdistäminen hobbeslaiseen valtioiden itsekkyyden periaatteeseen (edes 1840-luvun kirjoitusten osalta) ei tee oikeutta hänen ajattelunsa luonteelle. Valtiot ovat kylläkin toisiinsa nähden kilpailuasemassa ja niiden tulee pyrkiä riippumattomuuteen.

Snellmanilaiseen kansallisuuskäsitykseen liittyy kuitenkin yhtä elimellisesti ajatus kansainvälisyydestä ja ”yleisinhimillisestä sivistyksestä”, joka yhdisti hänen mukaansa ainakin eurooppalaisia kansallisuuksia ja valtioita. Tässä yhteydessä Snellmanin erilaisten tulkitsemistapojen yksityiskohtiin ei ole mahdollista mennä. Julkaisun lukija löytää kuitenkin kommentteja Sihvolan tulkintoihin Juha Mannisen kirjoituksesta, jossa hän esittää, ettei Snellman omassa ajattelussaan asettanut kansakunnan ja ihmiskunnan etuja ensinkään toisilleen vastakkaisiksi, vaan toisistaan riippuvaisiksi.

Snellmanin muisto

Seminaarijulkaisun päättää Laura Kolben kirjoitus, jossa hän käsittelee Snellmanin muiston vaalijoita ja Snellmaniin liitetyn suurmiesjuhlinnan traditioita eri aikoina. Kirjoitus on mielenkiintoinen katsaus siihen, miten Snellman-kultti osittain rakentui jo isänmaan sankarin eläessä ja miten sitä on myöhemmin eri tavoin vahvistettu ja toistettu. Snellmanin päivän juhlan toimi jo 1880-luvulla tärkeänä kansallistunteen nostattajana. 1900-luvun puolella hänen nimissään on värvätty jäseniä Suomalaisuuden Liittoon, kannustettu sukunimien suomalaistamiseen ja puolustettu niin valkoista kuin punaista Suomea. Kun 1930-luvulla Akateeminen Karjalaseura marssi Snellmanin patsaalle, löysi Raoul Palmgren Snellmanista 1940-luvun työväenluokan esi-

kuvan. Snellmanin syntymän satavuotisjuhlaan vuonna 1906 kuuluivat juhlahjelmanpalvelusten, esitelmien, kuorosteosten ja liputusten lisäksi myös kauppojen sulkeminen juhlapäiväksi. Juhla näkyi sekä kaupungeissa että maaseudulla, niin Helsingin Yliopistotalolla kuin maakuntien oppikouluissa ja nuorisoseuroissa. Vuoden 2006 mittava 200-vuotisjuhlahanke olikin monin tavoin jo vakiintuneiden juhlallisuuksien muotojen toisintoa.

Kolben luettelemia Snellman-juhlinnan muotoja lukiessa nousee väistämättä mieleen, miten moninaisia vastareaktioita ja Snellman-allergioita tällaisen ylitsevuotavan suitsituksen on täytynyt synnyttää. Snellmanin julistaminen milloin minkäkin aatteen suojelijaksi ja tämän yksittäisten lausahdusten käyttäminen mitä erilaisim-

missa yhteyksissä on ollut omiaan aiheuttamaan epätietoisuutta siitä, mikä tämän kirjoitusten sanoma todella oli. Toisaalta Snellmanin monitahoisessa ja ristiriitaisessakin hahmossa tuntuu riittävän ammennettavaa vuosikymmenestä, ja juhlavuodesta, toiseen. Kun 1800-luvun suurmiesgallerian tähtikolmikko Lönnrot, Runeberg ja Snellman ovat nyt saaneet vuorovuosin juhlallisuuksia osakseen, toivoisi kiinnostusta riittävän myös hiukan laajemmaksi samassa kulttuuri-vaikuttajien piirissä. Tosin esimerkiksi Fredrik Cygnaeuksen 200-vuotisjuhla jäänee Agricolan merkkivuoden varjoon.

Kirjoittaja toimii tutkijana Turun yliopiston kulttuurihistorian oppiaineessa ja valmistele vääitöskirjaa J. V. Snellmanin kulttuurikäsitteistä.